

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za rimsko pravo

Iva Brezarić

***SOCIETAS U RIMSKOM PRAVU S OSVRTOM NA SUVREMENO
HRVATSKO UREĐENJE***

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Henrik-Riko Held

Zagreb 2023.

Izjava o izvornosti

Ja, Iva Brezarić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu

Iva Brezarić

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. PODRIJETLO INSTITUTA	2
2.1. <i>Ius civile</i>	2
2.1.1. <i>Consortium</i>	3
2.2. <i>Ius gentium</i>	4
2.2.1. <i>Societas publicanorum</i>	5
2.3. Postklasično razdoblje	6
3. <i>SOCIETAS</i> KAO KONSENZUALNI UGOVOR	7
3.1. Konsenzualnost i neformalnost	7
3.2. Sinalagmaticnost	8
3.3. Naplatnost.....	9
3.4. Trajnost.....	9
4. BITNI SASTOJCI UGOVORA O ORTAŠTVU	10
4.1. Osobe ortaka.....	10
4.2. Zajednički cilj.....	10
4.3. Doprinosi članova.....	11
5. VRSTE <i>SOCIETAS</i>	11
6. PRAVA I OBVEZE ORTAKA.....	14
6.1. Unos uloga.....	14
6.2. Vođenje poslova društva	14
6.3. Naknada troškova.....	15
6.4. Podjela dobiti i gubitaka.....	15
7. ODGOVORNOST ORTAKA	17
7.1. Stupanj odgovornosti.....	17
7.2. <i>Actio pro socio</i>	18
7.3. <i>Actio communi dividundo</i>	20
8. PRESTANAK	20
9. <i>SOCIETAS</i> U SUVREMENOM PRAVU	21
9.1. Klasifikacija ortaštva	22
9.2. Zasnivanje	23
9.3. Unos uloga.....	23
9.4. Vođenje poslova društva	24
9.5. Podjela dobiti i gubitaka.....	25
9.6. Odgovornost ortaka	25

9.7. Prestanak	25
9.8. Istup i isključenje iz ortaštva	26
10. PRAVNA OSOBNOST	27
11. ZAKLJUČAK	29
POPIS LITERATURE	31
ZAKONI.....	32
INTERNETSKE STRANICE	32

1. UVOD

Ortaštvo (u rimskoj pravnoj tradiciji *societas*) je zajednica osoba i imovine bez pravne osobnosti u koju se dvije ili više osoba obvezuju uložiti svoj rad i/ili imovinu radi postizanja zajedničkog cilja. Nedvojbeno je kako njegov razvoj započinje od *societas*, tj. društvene pogodbe *ius gentium* kao prava koje je služilo radi olakšanja pravnog prometa Rimljana sa strancima u okolnostima procvata trgovine nakon Drugog punskog rata iako se, govoreći o podrijetlu *societas*, često navodi i *societas publicanorum* ili se ide još više unazad do instituta pod nazivom *consortium*.

Konsenzualni ugovor koji nastaje sporazumom volja njegovih članova koje nazivamo *socii* (ortaci), dvostranoobvezujući je pravni posao koji se temelji na načelu *bona fides*. Kao vrlo rasprostranjen uzdignut je na razinu ugovora iz kojeg nastaje utuživa obveza. Zbog svojeg podrijetla iz *ius gentium* jedan je od četiri neformalnih ugovora koji su sa sobom donijeli jednostavnost i efikasnost sklapanja te uopće pridonijeli razvoju pravnog prometa. Iz njegovog razvoja nastala su četiri osnovna oblika *societas* (*societas omnium bonorum*, *societas unius rei*, *societas quaestus* i *societas alicuius negotiationis*) koje će se također obraditi u ovom radu.

Ortaštvo je i danas često korišten ugovor građanskog prava. Na putu svojeg razvoja pretrpio je određena preoblikovanja, iako kada govorimo o današnjem ortaštvu i njegovim temeljnim postavkama itekako prepoznajemo rimske korijene. Ono nema pravnu osobnost, ali upravo zbog određenih sličnosti s društvima osoba pripao mu je naslov i njihovog rodonačelnika.

Rad prati razvoj ortaštva od osnutka Rima, pojave prvih ugovora Rimljana s peregrinima koji dovode do stvaranja *ius gentium* pa sve do njegove recepcije u europske pravne sustave preko kojih se danas nalazi i u hrvatskom pravnom poretku. U ovom radu tako će biti analizirano osnovno uređenje ovog ugovora te njegovi različiti pojavni oblici u rimskom pravu, uz osvrt na uređenje vezano uz ortaštvo u suvremenom hrvatskom pravu.

2. PODRIJETLO INSTITUTA

Rimska država razvila se od malog grada-države do svjetskog carstva, a njezino pravo od običaja male poljoprivredne zajednice do potpune kodifikacije cara Justinijana. Brojni instituti postojali su od najranijih vremena te su se razvijali i mijenjali zajedno s razvitkom Rima, te su pritom neki instituti prestajali postojati dok su novi nastajali. S obzirom na to da kada spominjemo razvoj rimskog prava govorimo najmanje o razdoblju od cca 500. g. pr. Kr. do 550. g. logično je zaključiti da dostupnost izvora ovisi o tome o kojem se točno razdoblju radi, stupnju razvoja na kojem se tadašnje društvo nalazi, zatim stupnju razvoja i napretka pravne znanosti kao i mnogim drugim faktorima.

Upravo takav dinamičan i kompleksan razvoj rimskog prava odrazio se i na institut ortaštva. Kada govorimo o ortaštvu, prijeporan je trenutak njegovog nastanka, odnosno izostaje suglasnost oko instituta koji mu prethodi, iz kojeg se razvija. Postoje brojne teorije na razini nagađanja, ali ono što sa sigurnošću možemo zaključiti jest da ortaštvo uređeno Zakonom o obveznim odnosima¹ svakako počiva na *societas* koje potječe iz *ius gentium*. Svi ostali instituti, poput *ercto non cito* ili društva publikana (*societas publicanorum*), eventualna su preteča upravo takvog ortaštva *ius gentium*. *Ius gentium* je dakle sa sobom donio ortaštvo kao konsenzualni ugovor, tj. neformalni konsenzualni društveni ugovor rimskog prava. Rimsko pravo, a s njim i *societas*, svojim je razvojem, zatim recepcijom i kasnije zamjenom građanskim zakonima preneseno u mnoge pravne poretke, pa tako i hrvatski.

2.1. *Ius civile*

Rimsko pravo započelo je kao skup nepisanih običaja u vrijeme kada je religija uživala veliki autoritet u društvu, uključujući i pravo.² *Ius civile* (*ius quiritium*) je, prema Horvatu, bilo dio pravnog sustava koji je vrijedio za rimske građane (*cives Romani, quirites*) prema načelu personaliteta. Ono je bilo kruto pravo sa strogo propisanim formama za sklapanje ugovora. Kasnije je bilo dopunjivano, pojednostavljivano ili modernizirano preko *ius honorarium* kojem je zadatak bio pronaći jednostavnija i praktičnija rješenja od onih koja je nudilo *ius civile*, tako

¹ *Zakon o obveznim odnosima*, Narodne novine br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22 (dalje: ZOO).

² Stojčević, D., *Rimsko privatno pravo*, Beograd, 1970., str. 16.

da smo s jedne strane imali *ius civile* kao pravo nastalo zakonom ili običajem te *ius honorarium* kao pravo nastalo pretorskim ediktima. No, takvo pravo ne možemo izjednačiti s *ius gentium* kao rimskim trgovačkim pravom iz kojeg *societas* zasigurno potječe.³

Što se tiče proizvodnje, u periodu *ius civile* imamo male obiteljske zajednice koje opstaju i proizvode svaka za sebe uz minimalni višak proizvoda. Iz razloga što razmjene skoro nije ni bilo, nije bilo ni potrebe za kakvim kompleksnijim sustavom te u vrijeme *ius civile* još ne možemo govoriti o postanku *societas* kakvog kasnije susrećemo.

2.1.1. *Consortium*

Kada govorimo o postanku ortaštva kao konsenzualnog ugovora rimskog prava, a ujedno i preteči ortaštva kakvog danas poznajemo, postoji nekoliko teorija o razvoju instituta od kojih je jedna od važnijih o postanku ortaštva na temeljima obiteljske zajednice (*consortium*). Prema toj teoriji, smrću kućnog domaćina (*pater familias*) nastalo bi, između njegovih nasljednika, udruženje koje nazivamo *ercto non cito*, tj. nepodijeljena imovina. To je bila jedinstvena zajednica imovine u kojoj nijedan nasljednik nije imao konkretni udio, već je ona zajedno s pravima i ovlaštenjima koja se na tu imovinu odnose pripadala svim sunasljednicima zajedno. Oni bi zajednički upravljali takvim nerazdijeljenim obiteljskim nasljedstvom.⁴

Prema Steinu, do takve zajednice dolazilo bi po smrti kućnog domaćina jer je on do tog trenutka zastupao obitelj kao njezin glavar. Svi muški potomci bili su u njegovoj vlasti unatoč doraslosti i nisu mogli imati vlastitu imovinu. Takva obiteljska zajednica se u vrijeme Zakonika XII ploča nije mogla razvrgnuti nikakvim pravnim sredstvom, a svrha joj je bila u tomu da se obiteljska imovina drži na okupu i da se na taj način efikasnije akumulira.⁵ Bitno je zamijetiti kako *consortium* čini svojevrsnu zajednicu života i rada koja kada govorimo o *societas* općenito čini samo jedan od oblika udruživanja (*societas omnium bonorum*). Za *societas omnium bonorum* se smatralo da je nastao po uzoru na *consortium*.

S druge strane imamo teorije koje osporavaju podrijetlo *societas* iz obiteljske zajednice koje naglašavaju da je ortaštvo kao konsenzualni ugovor institut *ius gentium*, dok nepodijeljena imovina u smislu *ercto non cito* pripada *ius civile* i čini dio obiteljskog, a ne obveznog prava.

³ Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1980., str. 5. sq.

⁴ Zimmerman, R., *The Law of Obligations*, Cape Town, 1992., str. 452.

⁵ Stein, P., *Rimsko pravo i Europa*, Zagreb, 2007., str 13.

Različito je i podrijetlo imovine koja u *consortium* ulazi nasljedstvom, dok se kod *societas* radi o prinosima članova koje oni dobrovoljno unose. Stoga možemo zaključiti da je teorija o temeljima ortaštva iz *consortium* eventualno jedan od mogućih elemenata razvoja ortaštva kakvog danas poznajemo. Naime, prema Romcu mnogi osporavaju podrijetlo ortaštva iz takvog temelja smatrajući da *consortium* ima samo određene slučajne sličnosti s ortaštvom, ali da je potpuno odijeljen od nastanka samog ortaštva.⁶

2.2. *Ius gentium*

Nakon Drugog punskog rata⁷ Rim se proširio i postao gospodarsko i političko središte Mediterana. Došlo je do nalog porasta trgovine, razvoja proizvodnje i razmjene dobara. Stvorile su se okolnosti kojima *ius civile* više nije bilo u potpunosti prikladno. To je bio razlog nastanka brojnih pravnih instituta *ius gentium* uključujući i *societas*.

Ius gentium se temeljilo na načelu poštenja i povjerenja u prometu (*bona fides*) te načelu pravičnosti, stoga se na istim načelima temelje i njegovi ugovori. Uvođenjem *ius gentium* sklapanje pravnih poslova bilo je pojednostavljeno, postalo je osjetno neformalnije i fleksibilnije, a eventualni minimalni zahtjevi u pogledu forme nisu kočili sklapanje niti se udaljavali od postizanja svrhe određenog pravnog posla. Mogli bismo reći da je u navedenom periodu *ius gentium* činilo rimsko trgovačko pravo. Time što je ortaštvo bilo ugovor *ius gentium*, za njegovo je zasnivanje bio dovoljan običan *consensus* (sporazum). Nisu, dakle, bile potrebne nikakve druge formalnosti poput javnog očitovanja volje putem svečanih unaprijed određenih riječi, poduzimanje bilo kakvih svečanih unaprijed određenih radnji, predaja stvari ili postojanje pismene isprave (iako se ona često dobrovoljno sastavljala kako bi poslužila kao dokaz u slučaju potrebe).⁸ Prema Stojčeviću, izgradnja puteva, izvođenje velikih državnih radova, izgradnja pristaništa i još mnogi drugi veći financijski poslovi doveli su do zasnivanja ortaštva u ovom periodu iako je ono, u određenom jednostavnijem obliku, postojalo i puno ranije kada bi se, primjerice, udruživali susjedi i rođaci radi obavljanja zajedničke kupovine

⁶ Romac, A., *Rimsko pravo*, Zagreb, 2002., str. 368.

⁷ Drugi punski rat (218. g. pr. Kr. - 201. g. pr. Kr.), od ukupno tri, poznat i kao Hannibalski rat između Rima i Kartage, jedan je od najvažnijih ratova koji je Rim učinio ekonomskom i političkom velesilom. Upravo završetkom rata došlo je do procvata trgovine. (Eisner, B.; Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1948., str. 8.)

⁸ Puhan, I., *Rimsko pravo*, Beograd, 1972., str. 313.

stoke, izgradnje sustava navodnjavanja ili bavljenja poljoprivredom.⁹

2.2.1. *Societas publicanorum*

Ovdje dolazimo i do druge važnije teorije o temeljima ortaštva koja govori o njegovom razvoju iz društva publikana (*societas publicanorum*) o kojima se puno govori u vrijeme Rimske Republike. Cenzor bi javno davao u zakup ubiranje zemljarine, lučkih i kopnenih carina, poreza, korištenje rudnika i solana, prikupljanje daće od javnih pašnjaka, izvođenje državnih radova, gradnje, obavljanje dobave za vojsku te drugih velikih pothvata za koje su se stvarala društva vitezova koja bi ih uzimala u zakup na pet godina uz mogućnost produljenja.¹⁰ Takvo udruženje zakupaca poreza koji su pripadali viteškom staležu nazivamo društvo publikana. Obavljali su funkcije koje su bile važne za državu, a koje senatori sami nisu mogli obavljati jer su pravno bili lišeni te mogućnosti. Prema Baronu, svoj odnos sa državom zasnovali bi ugovorom koji je, kao jedan od ortaka (*socii*), sklopio *manceps* tako što bi najprije na javnoj dražbi uzeo u zakup sakupljanje poreza u provincijama, a zatim dao kauciju za izvršenje ugovora. Zakupci bi državi isplatili ukupan iznos poreza, a zatim stekli pravo da ga ubiru za sebe.¹¹

Autor ih uspoređuje s dioničkim društvima zbog upravljačke strukture na čelu koje je kao upravitelj bio *manceps*, uz upravu i ostale članove na čije su ime bile izdane akcije, dionice (*partes*) koje su bile prodajne i čiji je tečaj mogao rasti ili padati: „Upravu ima *magister*, pod njime su *promagistri*, a pod njima mnogobrojno činovništvo; ni pothvatnik posla ni ortaci, kao takvi, nisu imalu službe u upravi, ali im se obično povjeravala, jer se na takav način najbolje štitio interes društva.“¹² Kada je trebalo izvršiti kakav posao, prema Baronu, bio bi pozvan *manceps* ili svi ortaci. Oni sa sebe nisu mogli otkloniti tu obvezu, ali su svakako mogli prodati svoje dionice i na taj način izaći iz društva.¹³ *Manceps* bi mogao biti smatran glavnim organom, predstavnikom ostalih članova „dioničara“. *Magister* bi stajao za zastupnika društva. Iznos koji su zakupci morali platiti državi možemo usporediti s temeljnim kapitalom koji se unosio u dioničko društvo prilikom njegovog osnivanja. Usporedba s dioničkim društvom primjerena je i zbog toga što je *manceps* mogao, a što kod standardnog ortaštva nije bilo moguće, obvezati

⁹ Stojčević, *op. cit.* (1970.), str. 251.

¹⁰ Baron, I., *Institucije rimskoga prava*, Zagreb, 1925., str. 240.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*

ostale članove kao jedan od članova.¹⁴ Društvo publikana moglo je stjecati vlastitu imovinu, imati vlastitu blagajnu i zaposliti *actora*, tj. organ tog društva koji će ih zastupati.¹⁵

Baron ističe da društvo publikana ne bi prestalo smrću jednog od ortaka koji nije bio većim dijelom zadužen za upravljanje ortakstvom, već bi u tom slučaju ostali morali odlučiti o razvrstavanju društva ili o tomu da se dionice tog člana pripisuju na njegove nasljednike čime bi nasljednik postao članom društva. Još jedna mogućnost svodila se na to da društvo nastavi postojati, a da nasljednik sudjeluje u dobiti i gubitku bez aktivnog pristupanja u društvo.¹⁶ Nešto je drukčije kada je umrli *maniceps* jer je on zapravo taj koji s državom sklapa ugovor i na taj način povezuje državu i ostale članove. Naime, ostali *socii* nisu se, prema Duffu, nigdje posebno spominjali, već se nagađa da su eventualno vladari zahtijevali neku vrstu njihove registracije kao sakupljača poreza radi zaštite provincijalaca. Zato bi smrću *manicepsa* društvo obvezno prestalo postojati osim ako bi, a po prethodnom sporazumu ortaka, njegov nasljednik stupio na njegovo mjesto.¹⁷

Prema Poitrasu i Willeboordseu, za državu je to bio učinkovit i prikladan sustav, posebice tijekom Drugog punskog rata za vrijeme kojeg su publikani podupirali rimsku državu davanjem zajmova. Također, za vrijeme trajanja rata oni bi nastavili s građevinskim radovima bez da su zahtijevali plaćanje države u vrijeme kada je blagajna ionako bila prazna zbog ratnih izdataka.¹⁸ Nesumnjivo je sustav publikana, koliko god bio povoljan za državu, dovodio do zlouporaba, korupcije i loših odnosa između poreznika i publikana. Narod ih nije volio, ali su njihov utjecaj i ovlasti postupno kontrolirani raznim propisima.

2.3. Postklasično razdoblje

U postklasičnom razdoblju dolazi do krize robovlasničkog načina proizvodnje zbog prestanka osvajačkih ratova, što je smanjilo dotok robova i ispraznilo državnu blagajnu te dovelo do nemogućnosti održavanja građana, financiranja vojske i sl.¹⁹ Tomu je doprinijela i nezainteresiranost Rima za ekonomiju jer su zbog neuređene ekonomije provincije

¹⁴ Duff, P. W., *Personality in Roman Private Law*, New York, 1971., str. 159.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Baron, *op. cit.*, str. 240.

¹⁷ Duff, *op. cit.*, str. 160.

¹⁸ Poitras, G.; Willeboordse, F., *The societas publicanorum and corporate personality in roman private law*, Business History (2019), dostupno online na: <http://www.sfu.ca/~poitras/Roman.pdf>, str. 9., 20.03.2023.

¹⁹ Kočan-Brković, S., *Societas rimskog prava*, Pravo i financije, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, srpanj-kolovoz, 2017., 63-72, dostupno online na: <https://media.rec.ba/2017/07/Pravo-i-finansije-KB-7-8-web.pdf>, str. 70., 05.03.2023.

prouzrokovale osiromašenje glavnog grada.²⁰ Sve je to dovelo do vraćanja na prirodni oblik privređivanja i do nazadovanja prava. Država je sužavala prostor za samostalno poduzetništvo, pa su se stoga ortaštva sve više pretvarala u korporacije s obveznim članstvom i zabranom napuštanja poziva. Kriza se više osjetila u Zapadnom dijelu carstva jer Istočno nije nikada u cijelosti poprimilo klasične oblike, te je stoga *societas* u Istočnom rimskom carstvu zadržalo svoju pravu formu.²¹

Za vrijeme Justinijana došlo je do određenih promjena u načinu sklapanja nekih ugovora. Ako bi se stranke sporazumjele da će sklopiti ugovor u pisanom obliku onda bi se taj ugovor pretvarao iz konsenzualnog u literalni te bi se smatralo da ugovor nije nastao sve dok se ne sastavi u pisanom obliku. Navedena su se pravila odražavala i na ortaštvo kao konsenzualni ugovor.²² U pogledu samog ortaštva, u Justinijanovu pravu bio je uveden *beneficium competentiae*, odnosno pravilo po kojem u određenim tužbama, uključujući *actio pro socio* koja se koristi kod *societas*, sudac ne može tuženika osuditi na način da bi zbog osude bila ugrožena njegova egzistencija, odnosno ne može ga osuditi preko određene mjere. Justinijan uvodi i novelu prema kojoj stranke ugovora o ortaštvu odgovaraju i za *culpu levis in concreto*, tj. proširuje njihovu odgovornost te postavlja zahtjev da se se volja za zasnivanje ortaštva (*affectio societatis*) izrazi izričito.²³

3. SOCIETAS KAO KONSENZUALNI UGOVOR

Societas (društvena pogodba, ortaštvo) je u svojem razvijenom obliku konsenzualni sinalagmatski ugovor kojim dvije ili više stranaka (*socii*) udružuju sredstva ili rad, ili i jedno i drugo, da bi tako postigle određenu gospodarsku korist.²⁴

3.1. Konsenzualnost i neformalnost

To što je *societas* konsenzualni ugovor znači da je za njegovo sklapanje dovoljan

²⁰ Pareti, L., *Historija čovječanstva, Stari svijet*, Zagreb, 1967., str. 99.

²¹ Kočan-Brković, *op. cit.*, str. 70.

²² Stojčević, *op. cit.* (1970.), str. 186.

²³ Stojčević, D., *Rimsko obligaciono pravo*, Beograd, 1960., str. 93. sq.

²⁴ Romac, *op. cit.*, str. 367.

neformalni sporazum (*consensus*), odnosno nije postojala nikakva unaprijed propisana forma za njegovo sklapanje. Suglasnost volja je mogla biti izražena usmeno ili pisano, konkludentnim radnjama, među prisutnima ili odsutnima, putem glasnika pa čak i šutnjom. Bitno je samo da je suglasnost ortaka oko bitnih sastojaka nedvojbeno. O tome govori i Gaj u svojim Institucijama: „Prostom suglasnošću volja nastaju obveze u slučaju kupoprodaje, zakupa, ugovora o djelu (najma), ortaštva i mandata. Za ove ugovore kažemo da nastaju prostom suglasnošću jer nisu potrebne ni svečane riječi niti pismeni akti, već je dovoljno da se stranke, koje zaključuju posao, usuglase...“.²⁵ To je ujedno i odstupanje od načela koje govori da iz proste suglasnosti volja ne može nastati obveza.²⁶ U takvom načinu sklapanja ugovora o ortaštvu vidimo učinak *ius gentium*.

3.2. Sinalagmaticnost

Uz kupoprodaju i najam, ortaštvo je sinalagmastični ugovor jer predstavlja dvostranoobvezujući pravni posao u kojem je svaka stranka u odnosu na druge ortake istodobno i vjerovnik i dužnik. To pravilo najviše dolazi do izražaja kod dužnosti ortaka da svojim doprinosima, uključujući i uplatu uloga, pridonose ostvarenju ciljeva ortaštva. Ortak koji ne bi ispunio takvu svoju obvezu postao bi dužnik svim ostalim ortacima, ali isto tako on je sa svim ostalim ortacima u poziciji vjerovnika prema drugom ortaku koji ne ispuni takvu, ili neku drugu, svoju obvezu. Svrha je da se postigne zajednički cilj zbog čega činidba jednog ortaka nije protučinidba za vlastiti ulog, već doprinos ostvarenju zajedničkog cilja na koji su svi ortaci obvezni. Iz toga nužno proizlazi da svaki ortak ima pravo putem *actio pro socio* tražiti od drugoga da ispuni svoju obvezu, primjerice da unese imovinu u ortaštvo, odnosno nijedan ortak od drugoga nije mogao tražiti ispunjenje obveze ako i sam nije bio u mogućnosti ispuniti svoju obvezu: „U protivnom slučaju bit će s tužbom odbijena zbog prigovora protustranke, koji se u pandektnoj i današnjoj nauci zove *exceptio non adimpleti contractus*.“²⁷ Prema Romcu, svaki ortak ima položaj vjerovnika i dužnika ne samo prema drugim ortacima, nego i prema trećima i to je upravo ono što razlikuje ortaštvo od primjerice naloga koji je nepotpuno dvostranoobvezujući ugovor.²⁸

²⁵ Gaj, *Institucije III*, 135 i 136 (prijevod: Stanojević, O. (ur.), *Gaj, Institucije*, Beograd, 1982., str. 213.)

²⁶ Romac, *op. cit.*, str. 348.

²⁷ Horvat, *op. cit.*, str. 344.

²⁸ Romac, *op. cit.*, str. 367.

3.3. Naplatnost

Societas je ugovor lukrativne, naplative prirode kojim su se stranke, dvije ili više njih, obvezale unijeti u zajednicu svoje uloge uz pomoć kojih bi postigli kakvu zajedničku, gospodarsku, svrhu koja je bitan element tog kauzalnog pravnog posla.²⁹

Ortaštvo nije naplatan ugovor u smislu da se činidbe ortaka razmjenjuju i naplaćuju jer su one ionako podređene istom zajedničkom cilju, već je naplatan u smislu da ortak za svoj ulog kao činidbu dobiva udio u ortačkoj imovini kao protučinidbu.³⁰ Cilj unosa uloga kao oblika naplatnosti je da se oformi zajednička imovina, sredstva koja bi članovima služila radi postizanja zajedničke svrhe koja je bila motiv za zasnivanje ortaštva. Zajednička imovina bila bi, u pravilu, u suvlasništvu ortaka. Ona nije činila imovinu ortaštva jer ortaštvo nije pravna osoba nego ugovor građanskog prava: „I ovdje treba napomenuti da unijeta sredstva nemaju svojstvo imovine koja pripada ortakluku (kako je rečeno, *societas* nema svojstvo pravne osobe), nego pojedinim članovima, bilo u cjelini (svaka određena stvar pojedincu), bilo kao suvlasništvo, to jest u idealnim, alikvotnim, dijelovima.“³¹

3.4. Trajnost

Ortaštvo uspostavlja trajan obveznopravni odnos ukoliko nije zamišljen i ugovoren radi obavljanja kakvog jednokratnog posla (*societas unius rei*) ili neke određene vrste poslova. Kao takav trajan ugovor kojim se ide za postizanjem određenog zajedničkog cilja, on prestaje, ukoliko ne dođe do kakvih izvanrednih okolnosti, otkazom.

²⁹ Puhan, *op.cit.*, str. 323.

³⁰ Gorenc, V. *et al.*, *Komentar Zakona o obveznim odnosima*, Zagreb, 2005., str. 960.

³¹ Romac, *op. cit.*, str. 369.

4. BITNI SASTOJCI UGOVORA O ORTAŠTVU

4.1. Osobe ortaka

Ugovor o ortaštvu nije recipročan ugovor jer u njemu, za razliku od kupoprodaje, ne postoje činidba i protučinidba, tj. određeni antagonizam interesa stranaka, već udruživanje ortaka radi postizanja istog zajedničkog cilja. Svrha nije postići nešto u odnosu na drugog ortaka, nego postići nešto zajednički sa drugim ortakom.³²

U rimskom je pravu između ortaka izvan i neovisno od samog ortaštva postojao određeni osobni odnos povjerenja i bliskosti tako da se ortaštvo najčešće zasnivalo između pojedinaca koji su bili povezani prijateljskim ili obiteljskim vezama, a to se odražavalo na sadržaj i način prestanka ortaštva kojim bi među ortacima otpočeo i eventualno prestao jedan poslovni, odnosno imovinski odnos koji počiva na načelima poštenja i pravičnosti: „Ovaj institut pored ekonomske ima naglašenu i socijalno-etičku dimenziju, a jedino *societas* među svim ugovorima ima tu posebnost da istovremeno predstavlja udruženje.“³³ Nužna posljedica toga je da nijedan partner nije mogao uvesti novog partnera bez suglasnosti ostalih.

Zbog načela na kojima se temelji ugovor o ortaštvu kao ugovor *bona fides*, odnosno udruženja na koje se primjenjivalo *ius fraternitatis*, možemo zaključiti o njegovoj socijalno-etičkoj dimenziji: „Svako zajedništvo, udruživanje, naročito u antičko vrijeme, uslovljeno je naročitom bliskošću članova te prijateljskim i bratskim odnosima među njima.“³⁴ Upravo zbog toga što ortaštvo kao udruženje ima određenu dimenziju koja nije isključivo poslovna, ono dolazi s određenom težinom zbog čega bi se kršenjem takvog međusobnog povjerenja članovi izvrgnuli teškoj moralnoj osudi (*infamia*).

4.2. Zajednički cilj

Ortaštvo se u rimskom pravu zasnivalo iz najrazličitijih osobnih ili financijskih interesa i bilo je dopušteno sve dok je svrha osnivanja bila moguća, dopuštena i legalna. Svrha ortaštva

³² Zimmerman, *op. cit.*, str. 451.

³³ Kočan-Brković, *op. cit.*, str. 63.

³⁴ *Ibid.*

nije smjela vrijeđati moral i dobre običaje, biti protupravna ili pravno zabranjena.³⁵ Mogla je biti pružanje financijskih usluga (slično današnjim bankarima), trgovina vinom, uljem, žitaricama, tkaninom ili robovima, obavljanje kakvog zanata, pomorskog prijevoza i slično, ali gotovo uvijek je bila usmjerena na stjecanje imovinske koristi, tj. imala je komercijalni karakter.³⁶

4.3. Doprinosi članova

Kada govorimo o doprinosima ortaka, govorimo o njihovim ulozima i doprinošenju ostvarenju zajedničkog cilja.³⁷ Unos uloga bio je oblik naplatnosti ovog ugovora sa svrhom da se oformi početna zajednička imovina kojom bi ortaci zatim poslovali i poduzimanjem poslovnih pothvata ostvarivali dobit. Ulog je mogao biti, primjerice, rad pojedinog ortaka koji bi dolazio do izražaja kasnije, nakon što je ortaštvo već oformljeno pri poduzimanju poslovnih pothvata. Moglo se raditi o novcu ili pravima koja se unose u ortaštvo. U pitanju su mogle biti njihove kombinacije.³⁸ Njihov doprinos ostvarenju zajedničkog cilja dolazio je do izražaja prilikom unošenja uloga i kasnije, kroz cijelo vrijeme trajanja ortaštva, u različitim oblicima koji su bili korisni za unapređenje njegovog cilja.

5. VRSTE SOCIETAS

S obzirom na sredstva i svrhu osnivanja ortaštvo u klasičnom pravu možemo podijeliti na nekoliko osnovnih vrsta. Važno je istaknuti da je *societas omnium bonorum* jedini zajednica rada i života dok su preostala tri oblika zapravo vrste poslovnih zajednica s isključivo komercijalnom svrhom.

³⁵ Romac, *op. cit.*, str. 260.

³⁶ Fleckner, A. M., *Corporate Law Lessons from Ancient Rome*, Harvard Law School Forum on Corporate Governance, lipanj 2011., dostupno na: <https://corpgov.law.harvard.edu/2011/06/19/corporate-law-lessons-from-ancient-rome/>, 16.03.2023.

³⁷ Barbić, J., *Pojam i obilježja ortaštva*, Hrvatska pravna revija, no. 3, ožujak 2002., godina II., 41-58, str. 50.

³⁸ Borkowski, A.; du Plessis, P., *Roman Law*, New York, 2005., str. 286.

a) *Societas omnium bonorum*

Najčešći oblik ortaštva bio je *societas omnium bonorum* kao zajednica rada i života,³⁹ zajednica potpune postojeće i buduće imovine partnera. Dakle sva njihova imovina koju bi imali u trenutku osnivanja ortaštva kao i imovina koji bi u budućnosti stjecali poslovanjem, nasljeđivanjem ili darovanjem postala bi zajednička imovina svih ortaka, njihovo suvlasništvo. Postojala su, međutim, određena ograničenja: „... u ortakluk svih dobara ulazi i ono što je dosuđeno ortaku na ime odštete za delikt sa strogo osobnim karakterom-*iniuriju*, ali nije dopušteno unijeti imovinu stečenu deliktom, jer bi to bilo u suprotnosti s osnovnim načelom dobre vjere *bona fides*.“⁴⁰ Kao takva imovina je bila podijeljena na suvlasničke udjele kojima su ortaci mogli slobodno raspolagati. Do suvlasništva bi došlo samim zaključivanjem ugovora, bez potrebe realnog unošenja imovine u udruženje što je čisti odraz *ius gentium*. Kako je najjednostavnije objasnio Puhan, oni bi zajednički živjeli i radili, dijeleći međusobno sve što imaju.⁴¹ Njihova odgovornost za obveze također je bila zajednička, osim onih koje bi proizašle iz delikta za koju bi odgovarao svaki ortak zasebno, ali do razine kojom se ne ugrožava njegova egzistencija (*beneficium competentiae*).

Ovaj oblik ortaštva razlog je povezivanja *societas s ercto non cito* jer su *socii* stvarali fiktivna bratstva, odnosno ulazili u odnose koji su nalikovali na *consortium*: „Takvi oblici ortakluka bili su rijetkost. Oni su, što se tiče imovine, najviše nalikovali staroj porodičnoj zajednici (*ercto non cito*), pa je vjerojatno zbog toga i stvoreno mišljenje da *societas* vuče odatle svoje porijeklo.“⁴² Često se spominje i u kontekstu običaja između bračnih drugova te oca i sinova oslobođenih njegove vlasti: „*Societas omnium bonorum* bijaše u običaju među bračnim drugovima, a u pređašnje doba također među patronom i na slobodu puštenim djetetom, što se tiče imovine poznijega.“⁴³

b) *Societas quaestus*

Ovo je oblik ortaštva u kojem su se *socii* sporazumjeli unijeti u zajednicu dio svoje imovine kojom bi zajednički upravljali. Ono što bi ostvarili djelovanjem partnerstva predstavljalo bi zajedničku imovinu dok bi preostala njihova imovina ostala privatna. Prema Romcu, imovina ortaštva je samo ono što se steklo djelovanjem partnerstva, ali iz tog dijela bila

³⁹ Puhan, *op. cit.*, str. 323.

⁴⁰ Kočan-Brković, *op. cit.*, str. 69.

⁴¹ Puhan, *op. cit.*, str. 323.

⁴² Romac, *op. cit.*, str. 368.

⁴³ Baron, *op. cit.*, str. 238.

je izdvojena ona imovina koja bi bila stečena *ex fortuna* poklonom ili nasljeđivanjem. Upravo to čini ovaj oblik ortaštva vrlo prikladnim i najčešćim oblikom te vrste ugovora čega je posljedica da kada se u dijelima spominje *societas* bez konkretiziranja oblika možemo opravdano zaključiti da se radi upravo o *societas quaestus*.⁴⁴ Ovaj oblik ortaštva sklapao se za postizanje najrazličitijih ciljeva usmjerenih na profit.

c) *Societas alicuius negotiationis*

Radi se o jednom od čestih oblika ortaštva u kojem bi *socii* također unosili samo dio svoje imovine namijenjene poslovnoj svrsi, tj. kako bi ostvarili korist u nekoj određenoj grani djelovanja. Ta imovina je bila zajednička.

Bitno je kod ovog oblika ortaštva da su se ortaci opredijelili za neku određenu granu djelatnosti, recimo trgovinu, obrtničku ili kakvu drugu djelatnost: „U ovaj oblik udruživanja ulaze ortakluci koje su osnivali publikani (*societas publicanorum*) kao zakupci poreza, zatim bankari (*societas argentariorum*), trgovci robljem na veliko (*societas venaliciariorum*) i sl.“⁴⁵

Prema Borkowskom, to su većinom bila partnerstva za proizvodnju na malo, a kao primjer nam navodi proizvodnju posuđa za uveznu hranu. U prilog takvoj tvrdnji ide i umjetno brdašće *Monte Testaccio* koje je napravljeno od ostataka upravo takvih lonaca koji su bili odbačeni iz tiberskih skladišta. Takva su najčešće bila partnerstva između očeva, sinova i oslobođenika, dakle obiteljska partnerstva.⁴⁶

d) *Societas unius rei*

Kada je cilj izvršiti neki točno određeni, potencijalno jednokratni, zadatak govorimo o ovom obliku ortaštva: „... kupnju stvari koju pojedinac nije mogao ili htio nabaviti ili izgraditi samo vlastitim sredstvima (npr. kupnja nekog alata, tegleće, odnosno tovarne stoke, izgradnja ili kupnja kuće i sl.).“⁴⁷ Ovdje bi ortaci izdvojili dio imovine potreban za ostvarenje nekog određenog cilja, a ono što bi time stekli bilo bi zajedničko. Jedan od poznatijih primjera ovog oblika ortaštva je partnerstvo koje spominje Ciceron, gdje je bila riječ o dogovoru po kojem je glumac *Roscius* trebao uvježbati partnerovog roba za pozornicu, a ostvareni profit trebao se podijeliti između vlasnika roba i trenera.⁴⁸

⁴⁴ Romac, *op. cit.*, str. 368.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Borkowski; du Plessis, *op. cit.*, str. 288.

⁴⁷ Romac, *op. cit.*, str. 368.

⁴⁸ Borkowski; du Plessis, *op. cit.*, str. 288.

6. PRAVA I OBVEZE ORTAKA

6.1. Unos uloga

Primarna obveza svakog ortaka bila je unijeti ulog. Ulog koji su stranke unosile u ortaštvo radi ostvarenja zajedničke svrhe mogao se sastojati u novcu, stvarima, pravima ili radu i sposobnostima ortaka. Moglo se, recimo, raditi o kombinaciji rada i novca ili nekoj drugoj ugovorenoj kombinaciji. Kao što smo već spomenuli, samo kod *societas omnium bonorum* ortaci su bili dužni unijeti sve, a kod ostalih oblika ortaštva dio svoje imovine. Omjer unesenih uloga nije morao biti jednak, ali nije smio biti samo simboličan.⁴⁹ Ulog je činio dio zajedničke imovine koja je, uz ono što bi ortaci ostvarili poslovanjem, služila postizanju zajedničkog cilja ortaštva.

Imovina je u rimskom pravu mogla biti unesena u ortaštvo na više različitih načina. Tako se primjerice mogla unijeti na način da se između ortaka zasniva suvlasništvo (*quoad sortem*). U tom bi slučaju svaki ortak mogao raspolagati svojim udjelom u suvlasništvu. Drugi način bio je da pojedini ortak određenu stvar samo daje ortaštvu na upotrebu (*quoad usum*). Takva bi stvar i dalje ostala u njegovom vlasništvu samo bi za nju u udruženju postojao poseban režim, a što je kod slučajnog uništenja ili nestanka pojedine stvari značilo da štetu snosi samo vlasnik te konkretne stvari za razliku kada, u normalnim okolnostima, štetu snose svi ortaci.⁵⁰ Navedena pravila nisu se odnosila na *societas omnium bonorum* jer se kod njega imovina jedino mogla unijeti u suvlasništvo. Treća solucija bila je da imovina čini zajedničku nepodijeljenu imovinu ortaštva u kojoj ortaci ne bi imali određene suvlasničke udjele.

6.2. Vođenje poslova društva

Kao ugovor građanskog prava, ortaštvo je stvaralo prava i obveze samo za stranke ugovora: „Društvena pogodba stvara obveze samo među članovima društva, a ne djeluje prema trećim osobama. Zato u odnosu prema vani pripada vođenje društvenih poslova načelno svim članovima zajednički.“⁵¹ U svakom slučaju i bez obzira na vrstu i veličinu uloga, svi su ortaci bili dužni, u pravilu, jednako sudjelovati u ostvarenju zajedničkog cilja, upravljanju i raspolaganju zajedničkom imovinom. Takvo sudjelovanje značilo je poduzimanje bilo kakvih

⁴⁹ Stojčević, *op. cit.* (1970.), str. 252.

⁵⁰ Romac, *op. cit.*, str. 369.

⁵¹ Eisner; Horvat, *op. cit.*, str. 434.

radnji i postupaka pravne ili faktične prirode koji bi služili ostvarenju ciljeva ortaštva. Prema Romcu, ugovore koje su sklapali u poduzimanju poslovnih pothvata s trećima, sklapali bi u svoje ime uz obvezu da dobit iz tog posla/ugovora, koji je povezan s postizanjem cilja ortaštva, podijele s ostalim ortacima. Svoju dužnost upravljanja imovinom morali su obavljati savjesno, a mogli su i zajednički imenovati upravitelja pothvata koji nije morao biti jedan od ortaka.⁵² Što se tiče standarda pažnje koji se očekivao od ortaka prilikom poduzimanja pothvata i djelovanja za društvo u početku se samo zahtijevalo da izbjegavaju *dolus*, tj. da postupaju u dobroj vjeri. Kasnije, za vrijeme Justinijana, njihova se odgovornost proširuje te tada *socii* odgovaraju i za nemar (*culpa levis in concreto*).⁵³ Mogli bismo pojednostaviti i reći da su morali postupati na onaj način na koji bi postupali da poduzimaju određeni posao za sebe, odnosno dovoljno je da ortak pokaže ono zalaganje i brigu koju bi koristio da se radi o nekom isključivo njegovom, osobnom pothvatu.

6.3. Naknada troškova

U pogledu troškova obavljanja pothvata, ortaci su imali pravo na naknadu određenih troškova, primjerice ukoliko je jedan od ortaka morao krenuti na put kako bi obavio kakvu kupoprodaju mogao je od ortaka tražiti naknadu troškova prenoćišta, puta, najma kola i životinja, držanja njegovog konja i sl. Prijeporno je jedino bilo ima li ortak pravo na naknadu onih troškova koji nisu neposredno povezani s postizanjem zajedničkog cilja, već su eventualno nastali kao njegova posljedica, primjerice liječenje ozljede koja je nastala time što je ortak nastojao spriječiti bijeg robova koje su ortaci zajednički držali radi prodaje. Njegovo liječenje nema neposredan učinak na cilj.⁵⁴

6.4. Podjela dobiti i gubitaka

Kada govorimo o dobiti u pravilu su svi ortaci jednako sudjelovali u dobitku i gubitku (*communicatio lucri et damni*) neovisno o visini uloga, no mogli su se i drugačije sporazumjeti, primjerice da sudjeluju u dobitku u zavisnosti od njihovog doprinosa u pothvatima ortaštva ili

⁵² Romac, *op. cit.*, str. 369.

⁵³ Stojčević, *op. cit.* (1960.), str. 93.

⁵⁴ Borkowski; du Plessis, *op. cit.*, str. 287.

od veličine uloga ako bi to bilo u skladu s pravičnosti⁵⁵.

Iz toga proizlazi još jedna obveza ortaka, a to je staviti svim drugim ortacima na raspolaganje dobit nastalu poslovanjem kako bi ju mogli podijeliti na ugovoreni način. Dobitak je sve ono što preostane kada se od imovine ortaštva odbiju glavnica i zajednički dugovi i troškovi. O gubitku govorimo kada imovina ortaštva padne ispod vrijednosti glavnice (ortačkih uloga). Svaki gubitak pri poduzimanju poslovnih pothvata koji bi proizašao iz *dolusa* snosio bi partner koji je gubitak prouzročio, a inicijalni dogovor ortaka oko podjele gubitaka odnosio bi se na one gubitke za koje nijedan partner nije kriv. Također, takav gubitak za koji se ortak smatra krivim, nije mogao namiriti nikakvim prethodnim dobitkom koji je eventualno ostvario za ortaštvo.⁵⁶ U uobičajenim okolnostima, sudjelovanje u gubitcima nije uvijek moralo odgovarati omjeru u kojem se sudjelovalo u dobiti pa se čak pojedinog ortaka moglo isključiti od sudjelovanja u gubitcima. Moglo je biti ugovoreno da u jednom većem omjeru sudjeluje u dobitku, a manjem omjeru, u odnosu na druge, u gubitku.⁵⁷

Bilo je jedino zabranjeno, pod prijetnjom ništetnosti, ugovoriti da ortak sudjeluje u štetama i gubitcima bez ikakvog udjela u dobiti. Takav oblik ortaštva nazivao se *societas leonina*.⁵⁸ *Societas leonina nulla est* regula je koja govori upravo o tomu, a prema Petraku utemeljena je na fragmentu pravnika Ulpijana iz kojeg doznajemo za ništetnost takvog ugovor o ortaštvu. Autor navodi da je pravilo o ništetnosti preuzeto u europske privatnopravne sustave, stoga i hrvatski, iako nijedan izriječkom ne regulira takvu situaciju. Izuzetak je talijanski *Codice Civile* koji poznaje *patto leonino* i izriječkom ga proglašava ništetnim. Kod pravnih sustava koji izriječkom ne reguliraju lavovsko ortaštvo, Petrak ističe da se radi o situaciji pravne praznine kod koje se, u nedostatku pozitivnih propisa, izravno preuzimaju pravila rimske pravne tradicije kao pravno obvezujuća.⁵⁹ Ugovor o ortaštvu bio je *bona fides* ugovor stoga je i dogovor oko

⁵⁵ Zimmerman, *op. cit.*, str. 458.

⁵⁶ Borkowski; du Plessis, *op. cit.*, str. 287.

⁵⁷ Horvat, *op. cit.*, str. 359.

⁵⁸ Ezop, *Dioba plijena*: Lav, lisica i magarac pođoše zajedno u lov, ali se prije dogovoriše da će lovinu podijeliti u tri jednaka dijela. Lovina bijaše obilna, pa lav zapovijedi magarcu da je podijeli kako su utanačili. Magarac je podijeli u tri jednaka dijela, ali se lav na to rasrdi, pograbi magarca i rastrga u komade. »Dijeli ti, lijo, iznova!« zagrmi lav lisici. Lisica bijaše lukava i mudra, pa je svu lovinu odnijela na jedan kup i magarca k tome još dodala. Potom reče: „Gospodaru, dioba je gotova! Pa ako nećete da ne ostanem praznoruka, a vi mi dajte malo od svoga dijela, da ne odem odavde gladna, a ja ću vam biti do vijeka zahvalna!“ Lav bijaše posve zadovoljan, pa upita začuđeno liju: „Ko te, teto, naučio tako pravo dijeliti?“ „Sudbina onoga magarca!“ reče lija i pokaza na rastrganoga magarca.

http://os-brodarica.skole.hr/upload/os-brodarica/images/static3/1191/attachment/ezop_basne.pdf, *Ezop: Basne*, 15.03.2023.

⁵⁹ Petrak, M., *Traditio iuridica vol. I, Regulae iuris*, Zagreb, 2010., str. 126. sq.

podjele dobiti i gubitaka trebao biti zasnovan na tom načelu. Ukoliko ništa posebno nije bilo ugovoreno, služili bi se presumpcijom da se dobitak i gubitci dijele na jednake dijelove.

7. ODGOVORNOST ORTAKA

Pored ekonomske, redovito govorimo o socijalnoj dimenziji ortaštva kao ugovora *bona fides* u kojem u pravilu postoji određena bliskost ortaka izvan samog pravnog posla. U prilog bliskosti članova govori činjenica da su odnosi u udruženju regulirani u skladu s *ius fraternitatis*. To je značilo da su uređeni prema načelima solidarnosti i povjerenja zbog čega je določno postupanje i kršenje etičke dimenzije ortaštva dovodilo do moralne osude s pravnim posljedicama (*infamia*). Stranke su općenito u obveznim odnosima dužne postupati savjesno i pošteno, ali to pravilo još više dolazi do izražaja kod rimskog ortaštva upravo zbog težine koju nosi takav odnos time što su stranke povezane na određenoj dubljoj razini, koja nije isključivo poslovna.⁶⁰

7.1. Stupanj odgovornosti

U klasično doba ortaci su odgovarali samo za *dolus* (namjeru), odnosno tražilo se da postupaju u dobroj vjeri. Mogli bismo reći da su pretor i sudac pazili na določno postupanje po službenoj dužnosti i bez posebnog isticanja prigovora prijevare (*exceptio doli*) u formuli tužbe, ali je nužna posljedica toga bila da jedna stranka nije mogla tražiti ispunjenje činidbe ako sama nije ispunila svoju činidbu. Prema Zimmermanu, določno postupanje postojalo bi u slučaju kada bi ortak putem *renuntiatio* prijeverno istupio iz ortaštva. U takvom bi slučaju oslobodio ortaštvo samog sebe, ali ne i sebe ortaštva te je i dalje snosio gubitke koji bi proizašli zbog takvog njegovog izlaska iz društva.⁶¹ Določno postupanje bilo je negacija *bona fides*: „Zbog takvog karaktera ovih ugovora i činjenice da su oni nužno dvostrano obvezujući, jedna stranka nije mogla od druge zahtijevati izvršenje činidbe ako sama nije prethodno ispunila svoj dio, jer bi inače bila odbijena prigovorom neispunjena svoje obveze (*exceptio non adimpleti contractus*). Ako bi jedna stranka svoj dio obveze ispunila, nije mogla zahtijevati vraćanje onog što je dala,

⁶⁰ Kočan-Brković, *op. cit.*, str. 63.

⁶¹ Zimmerman, *op. cit.*, str. 462.

nego je samo mogla tražiti da i druga stranka ispuni svoj dio obveze.“⁶²

Razvojem trgovine i prava, ortaci su počeli odgovarati i za nepažnju (*culpa lata*) u poslovima u kojima ne bi upotrijebili niti onu razinu pažnje koja se može razumno očekivati kod svakog prosječnog čovjeka. Počelo se kažnjavati nepažljivo ponašanje koje nije predstavljalo namjerno i svjesno nanošenje štete ortaštvu, ali ono što, prema Zimmermanu, Gaj dovodi u pitanje je ograničenje ovakve vrste odgovornosti. Naime, svaki ortak ulaže odgovarajuću pažnju prilikom odabira partnera s kojima stupa u ortaštvo pa ukoliko se od određenog ortaka pažnja prosječnog čovjeka nije niti mogla očekivati, postavlja se pitanje subjekta odgovornosti - je li odgovoran ortak koji je loše izabrao drugog ortaka ili taj drugi ortak koji se pokazao nepažljivim.⁶³

Za vrijeme Justinijana proširuje se odgovornost ortaka. Uz dotadašnju odgovornost za *dolus* i *culpa lata*, odgovornost ortaka je proširena na *culpa levis in concreto*.⁶⁴ Pritom se nije uzimao u obzir najstroži standard već ona marljivost i briga u pothvatima koju bi ortak primijenio da se radi o njegovom privatnom, vlastitom pothvatu.⁶⁵

7.2. *Actio pro socio*

Dolozno, odnosno prijevarno postupanje značilo je direktno kršenje načela *bona fides* kao načela savjesnosti i poštenja, tj. namjernu i svjesnu povredu ugovorne obveze koja je dovela do zaključka da osoba više ne želi biti *socius*. Glavno pravno sredstvo kojim se svaki od ortaka za ostvarenje prava mogao poslužiti bila je *actio pro socio* kao kondemnatorna tužba *bona fides*. *Societas* je sinalagmatski ugovor što znači da iz njega za ortake nastaju uzajamna prava i dužnosti stoga su se putem *actio pro socio* mogle zahtijevati najrazličitije činidbe proizašle iz obveza ortaka: „Članovi društva potražuju tom tužbom uzajamno uplatu prinosa, nadalje razmjerno uručenje svega, što je koji član stekao za društvo, zajedno sa zateznim kamatama. Tom istom tužbom dolazi član do isplate svog dijela polučenog dobitka i do naknade gubitka kao i troškova koje je imao kod obavljanja društvenih poslova.“⁶⁶

U postklasično doba, osim kao neprijateljski akt zbog povrede obveza partnera, ova se tužba mogla koristiti i kao prijateljska tužba kojom bi se dovelo do promjene između položaja

⁶² Romac, *op. cit.*, str. 349.

⁶³ Zimmerman, *op. cit.*, str. 463.

⁶⁴ Stojčević, *op. cit.* (1960.), str. 93.

⁶⁵ Borkowski; du Plessis, *op. cit.*, str. 287.

⁶⁶ Eisner; Horvat, *op.cit.*, str. 434.

partnera. Ako je tužba korištena kao neprijateljski akt, za sobom je povlačila dvije glavne posljedice, a to je prestanak ortaštva i moralnu osudu (*infamia*). Prema Zimmermanu, svrha takve tužbe nije bila da se pojedinog partnera natjera na izvršenje kakve obveze, već da se poravnaju računi prije nego li se ortaštvo između dva bivša partnera okonča.⁶⁷

S obzirom na to da su se u ortaštvo udruživali prijatelji, susjedi, rodbina i osobe koje su uživale međusobno povjerenje (*intuitu personae*), odnosno s obzirom na povredu moralnih načela, odnosa prijateljstva i povjerenja na kojem je zasnovan *societas*, *infamia* je bila, za ono vrijeme i uz imovinsku kaznu, logična posljedica osude. Kada je sudac materijalno kažnjavao pojedinog ortaka postojalo je određeno ograničenje. Naime, sudac je mogao ortaka osuditi na plaćanje u granicama njegovih stvarnih mogućnosti. Takvo pravilo, po kojem sudac nije mogao osuditi tuženika na način da se osudom ugrozi njegova egzistencija (*beneficium competentiae*), uvedeno je za vrijeme Justinijana. Prema Zimmermanu, sudac bi uzeo u obzir potraživanja koja bi tuženik eventualno imao prema ostalim ortacima i na taj način izvršio svojevrsni prijeboj.⁶⁸ Oni ortaci koje bi snašla *infamia* smatrali su se nečasnim osobama nedostojnim određenih prava koji su često bili izolirani od društva. To je bila još jedna vrsta posljedice po takvoj osudi, a nazivamo je civilnom smrću i prema učincima jednaka je prestanku ortaštva uslijed smrti pojedinog člana.

Uz sudsko, postojala je mogućnost izvansudskog rješavanja ovakvih sporova: „U rješavanju sporova između ortaka postojala je mogućnost rješavanja bez tužbe, vansudskim putem, kako bi se izbjegle teške posljedice osude po tužbi *actio pro socio*. Ovo rješavanje bez tužbe se svodilo na ugovaranje novčane kazne (*stipulatio poenae*) uz posredovanje mirovnog suda ili angažiranjem arbitra.“⁶⁹

Prestanak ortaštva uslijed podizanja *actio pro socio* nije bio izvjestan ishod. Postojala je mogućnost da se ovakva tužba podigne za vrijeme trajanja ortaštva sa svrhom da se ortaka protiv kojeg se tužba podiže natjera, odnosno potakne na ispunjenje obveze, dakle, kao svojevrsna prijateljska tužba. U tom smislu tužba ima preventivni karakter što znači da, ukoliko ortak ispuni svoju obvezu, do prestanka ortaštva ne mora doći. Glavni motiv u ispunjenju obveze tuženika je da se zaštiti od osude nečasnosti. Do izražaja dolazi trajnost udruživanja jer je cilj ortaka koji tužbu podnosi, potaknuti na ispunjenje obveze i održavanje, a ne prestanak ortaštva kao trajne zajednice.⁷⁰

⁶⁷ Zimmerman, *op. cit.*, str. 460

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ Kočan-Brković, *op. cit.*, str. 68.

⁷⁰ *Ibid.*

7.3. *Actio communi dividundo*

Ukoliko je imovina u ortaštvo unesena na način da između ortaka dolazi do suvlasništva nad zajedničkim dobrima onda su se ortaci mogli poslužiti ovakvom tužbom u slučaju razvrgnuća ortaštva radi rješavanja sukoba oko diobe stvari koje se zajednički drže. Pretpostavlja se da ortaštvo raspolaže određenom imovinom pa kada dolazi do njegova razvrgnuća ortaci podižu ovakvu tužbu ukoliko se drugačije imovina ne bi mogla razdijeliti.⁷¹

8. PRESTANAK

Societas je zamišljen da traje, stroga nam je važna *affectio*, tj. *animus contrahendae societatis* kao volja za takvim zasnivanjem ortaštva. No postoji nekoliko razloga zbog kojih je ortaštvo moglo prestati. Jedan od glavnih razloga za prestanak ortaštva bio je promjena u članstvu, koja nam je važna jer se ortaštvo temeljilo na osobnom povjerenju članova tako da nije bilo svejedno tko je točno ortak. Do takve promjene moglo je doći smrću pojedinog člana te uslijed *capitis deminutio maxima* i *media*.⁷² U slučaju smrti pojedinog člana smatra se da se izmijenilo stanje na koje se *consensus* daje, tj. to više nije onaj isti *societas* koji su ortaci inicijalno sklopili. Takvu situaciju mogli bismo definirati i kao prestanak bitne osnove za održavanje ortaštva jer određena osoba na koju su *socii* pristali i u koju polažu povjerenje više nije član ortaštva, a govorimo o ugovoru *intuitu personae*. Zbog toga se odluka ortaka da nastave s ortaštvom unatoč smrti pojedinog člana smatrala novim *consensusom*, odnosno novim ugovorom. Romac navodi da je Justinijan uveo mogućnost stupanja nasljednika na mjesto umrloga ukoliko je tako bilo predviđeno ugovorom o ortaštvu. Samo u tom slučaju mogli bismo govoriti o produžetku ortaštva.⁷³ *Capitis deminutio maxima* i *media* imali su isti učinak kao i biološka smrt iako se radilo o gubitku statusa, a zbog čega ih se još naziva i civilnom smrću. Osim toga, *societas* je moglo prestati jednostranim otkazom ortaka (*renuntiatio*), ali ortak nije smio otkazati u nevrjeme jer bi odgovarao za takvo doložno postupanje. Otkaz u nevrjeme bio bi kada bi primjerice, ortak namjerno otkazao ugovor prije raspodjele dobiti iz određenog pothvata ili prije nego li je morao unijeti nasljedstvo u *societas omnium bonorum*, a s ciljem da

⁷¹ Horvat, *op. cit.*, str. 360.

⁷² Gubitak statusa rimskog građana (*capitis deminutio media*), statusa slobodne osobe (*capitis deminutio maxima*) i slično, što je za sobom povlačilo promjene u pravnoj sposobnosti.

⁷³ Romac, *op. cit.*, str. 370.

zadrži sve za sebe. S obzirom na to da je *societas* konsenzualni ugovor, mogao se okončati i suglasnim sporazumom svih ortaka (*contrarius dissensus*) ukoliko jedna od stranaka već nije ispunila svoju obvezu.⁷⁴

Drugu skupinu razloga činila je promjena na imovini u smislu gubitka čitave zajedničke imovine ili stečaja pojedinog ortaka. Ortaci u takvoj situaciji ne bi imali čime raspolagati ili poduzimati pothvate. Osim toga ortaštvo je moglo prestati protekom roka na koje je zasnovano⁷⁵ ukoliko je zasnovano na određeno vrijeme, tj. ukoliko nije predviđeno da čini trajnu zajednicu ili postizanjem društvene svrhe (*ex rebus*), a što posebice dolazi do izražaja kod *societas unius rei* kao obliku ortaštva koje se zasniva radi obavljanja kakvog jednokratnog posla. Moglo je prestati i ispunjenjem uvjeta te kao posljedica presude po *actio pro socio* (*ex actione*) o čemu smo govorili kod odgovornosti. Ukoliko su, uslijed gore navedenih okolnosti, ortaci odlučili nastaviti sa zajednicom, smatralo se da je nastalo novo ortaštvo.

9. SOCIETAS U SUVREMENOM PRAVU

Institute rimskog prava možemo pronaći u mnogim pravnim sustavima jer su svojim razvojem i recepcijom pa zatim zamjenom građanskim zakonicima ušli u brojne suvremene pravne sustave. U kontekstu Republike Hrvatske u tom smislu relevantan je Opći građanski zakonik iz 1811. g., koji se primjenjivao i u Hrvatskoj kao zemlji koja je tada bila u sastavu Habsburške Monarhije, a što se tiče obveznog prava njegove odredbe bile su na snazi sve do stupanja na snagu Zakona o obveznim odnosima iz 1978. g.⁷⁶ Na taj je način hrvatski pravni poredak posredno izgrađen na temeljima rimskog prava.⁷⁷ Uz brojne institute tako je i ortaštvo, tj. *societas* iz rimske pravne tradicije, našlo svoj put do suvremenog uređenja u ZOO-u.⁷⁸ U suvremenoj praksi, ovaj ugovor je najčešće u uporabi kod poduzimanja određenih prigodnih poduzetničkih pothvata koji se tiču dvaju ili više poduzetnika koji poduzimaju nekakav jednokratni posao. Primjerice, kao organizacijski oblik zajedničkog obrta, zajedničkog

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ Ortaštvo je moglo biti zasnovano *in perpetuum*, tj. na neodređeno ili *in tempus*, tj. na određeno vrijeme. U oba se slučaja ugovor mogao otkazati osim u nevrjeme.

⁷⁶ Klarić, P.; Vedriš, M., *Građansko pravo*, Zagreb, 2014., str. 20.

⁷⁷ Babić, M., *Ugovor o ortaštvu i naše pravo*, Ekonomski vjesnik br. 2, 1995., str. 205.-219., dostupno online na: <https://hrcak.srce.hr/file/331355>, str. 205., 05.05.2023.

⁷⁸ Barbić, J., *Ortaštvo kao oblik pravnog uređenja zajedničkog poduzetništva*, Pravo u gospodarstvu, vol. 41, no. 4, 2002., str. 23-66., str. 24.

odvjetničkog ili javnobilježničkog ureda, zatim kod formiranja konzorcija za izvođenje investicijskih radova, konzorcija banaka za davanje zajma, kao pravni oblik uređenja zajedničkog pothvata (*joint venture*), holdinga, udjela u tuđem udjelu itd.⁷⁹

Prema našem ZOO-u, ortaštvo se definira kao zajednica osoba i dobara bez pravne osobnosti u koju dvije ili više fizičkih ili pravnih osoba ulaže svoj rad i/ili imovinu radi postizanja zajedničkog cilja.⁸⁰ Već iz same definicije možemo zamijetiti razliku u dijelu u kojem ugovor o ortaštvu mogu sklopiti pravne osobe, a što u rimskom pravu nije bilo moguće. Ukoliko je ortak maloljetan ili osoba lišena poslovne sposobnosti za sklapanje ugovora bit će potrebno odobrenje skrbnika, ponekad i centra za socijalnu skrb. Osim toga, veze među ortacima danas su puno slabije. Unatoč ovoj i određenim drugim razlikama, današnji ugovor o ortaštvu je u bitnomu podudaran s rimskom *societas*. Primjerice, u pogledu okolnosti da je taj ugovor i danas neformalan, konsenzualan, naplatan i sinalagmatičan.

9.1. Klasifikacija ortaštva

Kada govorimo o tipovima ortaštva mogli bismo ih ugrubo podijeliti na ortaštva kojima se ide za ostvarenjem dobiti, odnosno ortaštva s gospodarskim ciljem te ortaštva s idealnim ciljem, jer se ortaštvo može zasnovati s ciljem kakav bi imala humanitarna udruga. Primjerice, kada se više osoba udruži kako bi prikupljale određena dobra i darivala ih trećima ili udruživanje glumaca amatera radi zajedničkog održavanja priredaba.⁸¹ Zajednički cilj mora biti dopušten, odnosno ne smije biti protivan Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima ili pravilima morala pod prijetnjom ništetnosti ugovora o ortaštvu.⁸² Nadalje, može biti riječ o trajnim ili prigodnim ortaštvima kojima se ostvaruje kakav jednokratni cilj, zatim o kapitalnim, tj. onim u kojima se stvara zajednička imovina i o osobnim u kojima zajedničke imovine nema. Možemo govoriti i o unutarnjem ortaštvu koje djeluje samo među članovima i vanjskom u kojem oni stupaju u odnose s trećim osobama.⁸³

⁷⁹ *Ibid.*, str. 26.

⁸⁰ ZOO, čl. 637.

⁸¹ Klarić; Vedriš, *op. cit.*, str. 570.

⁸² Barbić, *op. cit.* (2002.), str. 25. sq.

⁸³ *Ibid.*, str. 26.

9.2. Zasnivanje

I danas možemo govoriti o neformalnosti sklapanja ovog ugovora jer za njegovo sklapanje ZOO-om nije propisana posebna forma. Važno je jedino utvrditi pravu volju stranaka prema okolnostima svakog pojedinog slučaja. Zato se ugovor može sklopiti usmenim ili pisanim putem, ali i konkludentno kada bi, primjerice, više nasljednika nastavilo voditi naslijeđeno poduzeće.⁸⁴ O ortaštvu bi bila riječ i kada bi tri osobe zajednički otvorile kakav obrt na način da jedna uloži novčana sredstva, druga daje na korištenje svoj prostor, a treća uloži svoj rad da bi zatim dijelile ostvarenu dobit. Iako takvi ortaci ne sklapaju poseban ugovor, do sklapanja ugovora koji sadrži sve bitne sastojke dolazi konkludentno njihovim radnjama. Bitno je samo da postoji suglasnost oko bitnih sastojaka.⁸⁵

9.3. Unos uloga

Prema ZOO-u, imovinu ortaštva, tj. zajedničku imovinu čine uloženi ortaci, ono što bi stekli poslovanjem te naknade za uništene, oštećene ili oduzete stvari koje pripadaju imovini ortaštva.⁸⁶ Što se uloga tiče, ukoliko drugačije nije ugovoreno, ortaci su obvezni na jednake uloge.⁸⁷ Što se tiče vrste uloga, on se, kao i u rimskom pravu, može sastojati u stvarima, pravima, novcu, radu i drugim stvarima.⁸⁸ Unos uloga obavezan je i kada se radi o ortaštvu s idealnim ciljem. Uložena ortaka stvara se početna imovina ortaštva koju nazivamo glavnica uz koju imovinu ortaštva čini i sve ono što ortaci ostvare poslovanjem.⁸⁹ I ovdje dolazi do jedne važne razlike u odnosu na rimsko pravo. U slučaju kada se ugovorom ortak obavezuje na ulaganje samo sadašnje ili samo buduće imovine ugovor mora biti sastavljen pismeno te mora sadržavati popis i opis dijelova imovine koji ulaze u imovinu ortaštva.⁹⁰ Prema Barbiću, sklapanje ugovora u tom bi slučaju bilo *titulus*, a upis u zemljišne knjige *modus* stjecanja. Ukoliko takav ugovor o ortaštvu ne bi bio zaključen u pisanom obliku, to bi predstavljalo ugovor s nedostatkom koji se u preostalom dijelu koji se ne tiče stjecanja suvlasništva nad nekretninom može održati na snazi ukoliko postoji takva volja stranaka. Ukoliko stranke, budući ortaci, bez takvog suvlasništva ne žele ortaštvo, čitavi ugovor postaje ništetan. Nadalje,

⁸⁴ Barbić, J., *Prestanak ortaštva*, Hrvatska pravna revija, no. 5, svibanj 2002., godina II., str. 48-59, str. 53.

⁸⁵ Barbić, J., *Društveni ugovor kao pravni posao na kome se temelji društvo*, Godišnjak 19 (Hrvatsko društvo za građanskopravne znanosti i praksu), 2012., str. 67-123, str. 72.

⁸⁶ ZOO, čl. 638.

⁸⁷ Gorenc, *op.cit.*, str. 974.

⁸⁸ ZOO, čl. 639.

⁸⁹ Klarić; Vedriš, *op. cit.*, str. 571.

⁹⁰ Gorenc, *op.cit.*, str 973. sq.

Barbić ističe da se osim u tom pisana forma zahtijeva i u slučaju kada se u ortaštvo unosi neko stvarno pravo na nekretnini, za unos prava licencije, za zajednički ured dvaju ili više odvjetnika, za zajedničko obavljanje službe javnih bilježnika, zajedničko obavljanje gospodarske djelatnosti kao obrta dviju ili više fizičkih osoba te u brojnim drugim slučajevima propisanim posebnim zakonom.⁹¹

9.4. Vođenje poslova društva

Poslovodstvo predstavlja svaku radnju usmjerenu na postizanje zajedničkog cilja društva: „Poslovodstvo obuhvaća svaku mjeru, pravnu ili faktičnu, koja je povezana s ostvarivanjem zajedničkog cilja ortaštva.“⁹² Pravo na vođenje poslova ortaštva pripada svim ortacima zajednički kao i u rimskom pravu, a ovlaštenje za vođenje poslova ortaštva može ugovorom biti preneseno na nekog određenog ortaka ili više njih te se tada oni smatraju opunomoćenicima.⁹³ Ortaci kojima je povjereno vođenje poslova društva moraju uredno voditi poslovne knjige i polagati račun o stanju zajedničke imovine, prihodima i rashodima, a ostali ortaci zadržavaju pravo osobnog nadzora nad njima.⁹⁴ Ukoliko ortak kojem je povjereno poslovodstvo odbije položiti račun i prikazati stanje zajedničke imovine, dobiti i gubitaka, ostali su ortaci ovlašteni stupnjevitom tužbom zahtijevati izvršenje te njegove obveze. Osim toga, ovlaštenje za vođenje poslova društva može zbog grube povrede povjerene dužnosti, nesposobnosti za uspješno vođenje poslova ili drugih važnih razloga biti oduzeto jednoglasnom odlukom ostalih ortaka.⁹⁵ Kod *societas* smo takav učinak postizali podizanjem *actio pro socio*. Ortak i sam može otkazati poslovodstvo ako za to ima opravdan razlog.

Prema ZOO-u nijedan ortak ne može povjeriti vođenje poslova ortaštva trećemu niti pravnim poslom s trećom osobom pravovaljano obvezati ortaštvo ukoliko ne postoji izričiti ili prešutni pristanak ostalih ortaka ili njihovih opunomoćenika.⁹⁶

⁹¹ Barbić, *op. cit.* (2012.), str. 72. sq.

⁹² Klarić; Vedriš, *op. cit.*, str. 572.

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ ZOO, čl. 644.

⁹⁵ Gorenc, *op.cit.*, str. 987. sq.

⁹⁶ Gorenc, *op.cit.*, str. 989. sq.

9.5. Podjela dobiti i gubitaka

Ukoliko ortak uloži samo rad, ima pravo na udio u dobiti, no nema pravo na udio u glavnici ako vrijednost njegovog rada ne bi bila procijenjena u novcu i kao takva uključena u glavnici.⁹⁷ Kao i u rimskom pravu, ukoliko udjeli u dobiti i gubitku nisu određeni ugovorom svaki ortak ima pravo na jednak udio u dobiti i gubitku neovisno o vrsti i veličini uloga.⁹⁸ Kod nas nema propisa kojim bi se izrijekom zabranilo da ortak sudjeluje samo u gubitku. Spominje se jedino situacija kada je ugovorom uređeno sudjelovanje u gubitku ili dobitku, u dvojbi se smatra da se radi o sporazumu o sudjelovanju u gubitku i dobitku.

9.6. Odgovornost ortaka

Prema hrvatskom pravu, ortak je u vođenju poslova ortaštva dužan postupati pažnjom dobrog gospodarstvenika, odnosno domaćina.⁹⁹ Bilo da poslove ortaštva obavljaju svi, samo neki ili jedan ortak, dužni su postupati u skladu s uputama i nalogima koje dobiju od drugih ortaka. Za nepoštivanje ili odstupanje od uputa ortak odgovara zbog povrede svojih obveza. Odgovara za svaki stupanj krivnje, a na njemu je teret dokazivanja da nije kriv za nastanak štete. Odgovornost je, dakle, zasnovana na načelu predmnijevane ili presumirane krivnje. Ukoliko je obavljanje poslova povjerio drugoj osobi uz suglasnost ostalih ortaka, odgovara samo za izbor. No, ukoliko je ortak trećem povjerio obavljanje poslova ortaštva, a nije za to bio ovlašten, tada odgovara za rad i za krivnju treće osobe. Osim zahtjeva za naknadom štete, ortaka se iz tog razloga može isključiti iz ortaštva.

9.7. Prestanak

Ortaštvo prema ZOO-u prestaje iz nekoliko razloga:

1. Ostvarenjem cilja ortaštva ili ukoliko ostvarenje cilja postane nemoguće,
2. Protekom vremena na koje je ugovor sklopljen,

⁹⁷ Klarić; Vedriš, *op. cit.*, str. 571.

⁹⁸ ZOO, čl. 651.

⁹⁹ ZOO, čl. 18.

3. Propašću zajedničke imovine
4. Sporazumom ortaka
5. Smrću ortaka fizičke, odnosno prestankom postojanja ortaka pravne osobe te istupom ili isključenjem ako ga čine samo dva ortaka
6. Odlukom suda u slučaju prestanka ortaštva iz važnog razloga.¹⁰⁰

U slučaju smrti ortaka, prava i obveze ne prelaze na nasljednike osim ako su oni obuhvaćeni izrijekom ugovorom o ortaštvu u kojem slučaju su dužni nastaviti društvo ukoliko prihvate nasljedstvo.¹⁰¹

9.8. Istup i isključenje iz ortaštva

Istup ili isključenje iz ortaštva prema ZOO-u ne dovodi do prestanka ortaštva ukoliko ga čini više od dvojice ortaka. Prema ZOO-u, ukoliko je ugovor o ortaštvu sklopljen na neodređeno vrijeme može ga se otkazati osim u nevrijeme ili na štetu ostalih ortaka. Otkazivanje ugovora u nevrijeme bilo bi ekvivalent doložnom postupanju. Ukoliko je ugovor sklopljen na određeno vrijeme, može ga se otkazati prije proteka roka na koje je zasnovano samo iz važnih razloga. U tom se slučaju ugovor osobito može otkazati zbog povrede bitne obveze iz ugovora o ortaštvu koju, namjerno ili iz krajnje nepažnje učini drugi ortak, zbog nemogućnosti ispunjenja takve obveze ili smrti ili istupa ortaka od kojeg ponajviše zavisi obavljanje poslova ortaštva. Ortak koji bi postupio suprotno od navedenih pravila odgovara drugima za štetu.¹⁰²

Što se tiče isključenja ortaka, ukoliko postoje važni razlozi, a osobito zbog povrede bitne obveze iz ugovora o ortaštvu, pada pod stečaj, oduzimanja poslovne sposobnosti ili gubitka povjerenja zbog učinjenog kaznenog djela, ostali ortaci mogu jednoglasno donijeti odluku o isključenju.¹⁰³

¹⁰⁰ Babić, *op. cit.*, str. 212.

¹⁰¹ ZOO, čl. 656.

¹⁰² Klarić; Vedriš, *op. cit.*, str. 575. sq.

¹⁰³ ZOO, čl. 653.

10. PRAVNA OSOBNOST

Važno je naglasiti da, kao ni u rimskom pravu, ortaštvo nije pravna osoba već ugovor građanskog prava.¹⁰⁴ Mogli bismo govoriti o ortaštvu kao organizacijskom ugovoru kojim nastaje društvo-ortaštvo te ugovoru građanskog prava kojim ne nastaje pravna osoba, već se uređuju međusobna prava i obveze ortaka. Upravo zbog te podvojenosti i sličnosti s trgovačkim društvima na ortaštvo se ne primjenjuju sve odredbe ZOO-a koje se tiču dvostranoobvezujućih ugovora. Nedostatak pravne osobnosti onemogućio je razvoj ortaštva u trgovačko društvo i privlačenje ulagača. Jedina iznimka u rimskom pravu postojala je u obliku *societas publicanorum*. Posljedica nedostatka pravne osobnosti je u tomu da se u odnosu na trećeg, kao obveznik određenog pravnog odnosa pojavljuje samo onaj ortak koji je s trećim sklopio ugovor: “*Nor could a socius represent his partners; if one partner bought something on behalf of all the socii, only he was entitled or obliged under such an emptio venditio, not the community of the partners as a whole.*”¹⁰⁵ Treći ne mora niti znati za postojanje ugovora o ortaštvu. Poanta je ugovora o ortaštvu samo da onaj ortak koji je sklopio ugovor radi ostvarenja cilja ortaštva s trećim, po ostvarenju dobiti iz tog pravnog posla mora staviti ostvarenu dobit na raspolaganje ostalim članovima.

Zbog nedostatka pravne osobnosti ortaštvo ne može biti nositeljem prava i obveza, strankom u postupku, ne upisuje se u sudski registar, ne može biti ugovorna stranka niti se nad njegovom imovinom može otvoriti stečajni postupak. Također, ono nema druga obilježja trgovačkog društva kao što su tvrtka, sjedište ili organi. Ono zbog čega se ortaštvo pak često uspoređuje s trgovačkim društvima je njegova sličnost s društvima osoba u pogledu članstva u društvu, njegove svrhe, načina vođenja poslova društva i imovine. U kontekstu prava društava, ortaštvo često uspoređujemo sa društvima osoba jer se ona temelje na osobama koje čine takva društva, među kojima su veze čvrste i neposredne i kod kojih nam je važan sastav društva za razliku od društva kapitala gdje je isključivo važno da se unese temeljni kapital. Takve bliske veze članova nalazimo kod ortaštva u rimskom pravu. Tada su one bile od puno većeg značaja nego danas, ali ipak i sada možemo govoriti o određenoj povezanosti ortaka. Zbog njihove sličnosti odredbe o ortaštvu se podredno primjenjuju na javno trgovačko društvo, komanditno društvo i gospodarsko interesno udruženje kao društva osoba.¹⁰⁶ Ukoliko, dakle, posebnim

¹⁰⁴ „*Societas, furthermore, was not a corporate body, a legal person in its own right. It was a contract creating rights and duties merely between the socii themselves.*“ Zimmerman, *op. cit.*, str. 455.

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ Barbić, *op. cit.* (2002.), str. 26.

odredbama Zakona o trgovačkim društvima¹⁰⁷ ili društvenim ugovorom kojim se trgovačko društvo osniva nije uređeno kakvo važno pitanje, primijenit će se odredbe o ortaštvu ZOO-a. Pri samoj klasifikaciji pojedinog društva ortaštvo se smatra "otvorenim razredom" što znači da kada su ispunjene pretpostavke za postojanje društva, ali ne i one od kojih zavisi neki od tipova društva određenih ZTD-om, radi se o ortaštvu.¹⁰⁸

¹⁰⁷ *Zakon o trgovačkim društvima*, Narodne novine br. 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15, 40/19, 34/22, 114/22, 18/23 (dalje: ZTD)

¹⁰⁸ Barbić, J., *Udio u tuđem udjelu*, u: Barbić, J.; Giunio, M., *Zbornik 54. susreta pravnika*, Opatija, 2016., str. 9-36, str. 10.

11. ZAKLJUČAK

Rimsko pravo prošlo je određeni dinamičan i kompleksan razvojni put od običajnog prava do potpune kodifikacije cara Justinijana. U tom razvoju pojavljivali su se mnogi pravni poslovi među kojima se pronašao i *societas*. Teorije u vezi s podrijetlom *societas* oko kojih ne postoji suglasje su vezane uz *consortium* kao obiteljsku zajednicu u kojoj bi smrću *pater familias* nastala zajednica nepodijeljene imovine, tj. *ercto non cito* kojom bi njegovi nasljednici zajednički upravljali. Nasuprot tomu imamo drugu teoriju koja govori o *societas publicanorum* kojoj se često pridaje korporativni karakter i usporedba s dioničkim društvima. Što se tiče vremena Zakonika XII ploča znamo da ortaštvo pod takvim nazivom nije postojalo, ali sa sigurnošću možemo govoriti o njegovom nastanku nakon Drugog punskog rata kada utjecaj *ius gentium* dolazi do svog vrhunca. U kontekstu *ius gentium* govorimo o ortaštvu kao ugovoru kojeg stvara običan *consensus*, a kojim se u ovom radu pretežno bavimo. Takvim ugovorom o ortaštvu njegovo sklapanje je pojednostavljeno, a iz ugovora nastaje utuživa obveza. U postklasičnom razdoblju izvršeno je vrlo malo izmjena u području obveznog prava pa tako i u odnosu na samo ortaštvo. Učinjene promjene vrlo su važne i tiču se stupnja odgovornosti, izričitog izjavljivanja volje za trajnim zasnivanjem ortaštva, povlastice *beneficium competentiae* i oblika sklapanja ugovora o ortaštvu.

Societas je općenito oblikovan kao konsenzualan, sinalagmatični, lukrativni ugovor kojem se kao bitni sastojci navode zajednički cilj, osobe ortaka i određenje njihovih doprinosa. Imovina koju ortaci ulože služi za postizanje kakvog zajedničkog cilja koji je obično bio gospodarske naravi. U njegovu postizanju ortaci su sudjelovali zajedničkim vođenjem poslova društva koje su eventualno mogli povjeriti zajedničkom upravitelju. U pogledu poduzimanja kakvog pothvata ortacima je pripadalo pravo na naknadu troškova koji su neposredno povezani s postizanjem cilja. Iz poduzimanja pothvata i približavanja zajedničkom cilju proizlazilo je njihovo pravo na sudjelovanje u dobitku i obveza na sudjelovanje u gubitku. Povodom sudjelovanja u gubitku bilo je zabranjeno ugovaranje *societas leonina* jer govorimo o ugovoru *bona fides*. Ugovor *bona fides* između ortaka koji su obično bili povezani prijateljskim ili obiteljskim vezama, odnosima bliskosti dovodi do zaključka o njegovoj poslovnoj i socijalno-etičkoj dimenziji. Upravo zbog takve bliske povezanosti članova ortaštva i izvan samog pravnog posla, kršenje obveza ortaka dovodilo je do osude najtežom moralnom osudom koju nazivamo *infamia*, a koja je nužno dovodila do prestanka ortaštva. Uz nju je mogla biti izrečena imovinska sankcija koja je bila ograničena povlasticom *beneficium competentiae* koja je štitila

egzistenciju okrivljenika. Osim *actio pro socio*, ortaci su se mogli koristiti i *actio communi dividundo* ukoliko, po razvrgnuću *societas*, ne bi bili suglasni oko podjele imovine. Njihova je odgovornost proširena te je bila najstroža za vrijeme Justinijana kada su ortaci odgovarali za *culpa levis in concreto*.

Danas, *societas* se često uspoređuje s društvima osoba, no ono nema pravnu osobnost već predstavlja ugovor građanskog prava kojim se uređuju prava i obveze ortaka. Određene njihove sličnosti najviše dolaze do izražaja u dijelu u kojem se odredbe o ortaštvu podredno primjenjuju na određene oblike društava osoba. S obzirom da ugovorom ne nastaje novi pravni subjekt, pravni posao koji sklapa pojedini ortak sklapa ga isključivo u svoje ime u odnosu prema trećima. U odnosu prema ortacima, sklapa ga za ortaštvo. Stoga govorimo o ortaštvu kao organizacijskom ugovoru i ugovoru građanskog prava.

Ortaštvo kao ugovor uređeno je ZOO-om te ga se često naziva društvom građanskog prava. Iz rimskog prava u hrvatsko preneseno je preko recepcije rimskog prava i građanskih zakonika, konkretno austrijskog Općeg građanskog zakonika iz 1811. godine. Ortaštvo je danas relevantan ugovor u poslovnom, ali i u svakodnevnom životu.¹⁰⁹ Radi se o jednom vrlo čestom, praktičnom i smislenom ugovoru. Pritom je vidljiv utjecaj rimskog prava na suvremeno uređenje, te suvremeno ortaštvo u dobroj mjeri odgovara ugovoru *societas* iz klasičnog i postklasičnog rimskog prava.

¹⁰⁹ Primjerice, ukoliko se dvojica prijatelja dogovore da će zajedno otići na more. Jedan prijatelj ulaže svoj automobil, obojica snose troškove i naizmjenično upravljaju vozilom. Drugi je primjer nekolicine kolega koji zajednički putuju na posao i snose trošak goriva i sl.

POPIS LITERATURE

Babić, M., *Ugovor o ortaštvu i naše pravo*, Ekonomski vjesnik br. 2, 1995., str. 205.-219., dostupno online na: <https://hrcak.srce.hr/file/331355>, 05.05.2023.

Barbić, J., *Društveni ugovor kao pravni posao na kome se temelji društvo*, Godišnjak 19 (Hrvatsko društvo za građanskopravne znanosti i praksu), 2012., str. 67-123

Barbić, J., *Pojam i obilježja ortaštva*, Hrvatska pravna revija, no. 3, ožujak 2002., godina II., str. 41-58

Barbić, J., *Prestanak ortaštva*, Hrvatska pravna revija, no. 5, svibanj 2002., godina II., str. 48-59

Barbić, J., *Ortaštvo kao oblik pravnog uređenja zajedničkog poduzetništva*, Pravo u gospodarstvu, vol. 41, no. 4, 2002., str. 23-66

Barbić, J., *Udio u tuđem udjelu*, u: Barbić, J.; Giunio, M., *Zbornik 54. susreta pravnika*, Opatija, 2016., str. 9-36

Baron, I., *Institucije rimskoga prava*, Zagreb, 1925.

Borkowski, A.; du Plessis, P., *Roman Law*, New York, 2005.

Duff, P. W., *Personality in Roman Private Law*, New York, 1971.

Eisner, B.; Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1948.

Fleckner, A. M., *Corporate Law Lessons from Ancient Rome*, Harvard Law School Forum on Corporate Governance, lipanj 2011., dostupno na: <https://corpgov.law.harvard.edu/2011/06/19/corporate-law-lessons-from-ancient-rome/>, 16.03.2023.

Gorenc, V. et al., *Komentar Zakona o obveznim odnosima*, Zagreb, 2005.

Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1980.

Klarić, P.; Vedriš, M., *Građansko pravo*, Zagreb, 2014.

Kočan-Brković, S., *Societas rimskog prava*, Pravo i financije, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, srpanj-kolovoz 2017, str. 63-72, dostupno online na:
<https://media.rec.ba/2017/07/Pravo-i-finansije-KB-7-8-web.pdf>, 05.03.2023.

Poitras, G.; Willeboordse, F., *The societas publicanorum and corporate personality in roman private law*, Business History (2019), dostupno online na:
<http://www.sfu.ca/~poitras/Roman.pdf>, 20.03.2023.

Pareti, L., *Historija čovječanstva, Stari svijet*, Zagreb, 1967.

Petrak, M., *Traditio iuridica vol. I, Regulae iuris*, Zagreb, 2010.

Puhan, I., *Rimsko pravo*, Beograd, 1972.

Romac, A., *Rimsko pravo*, Zagreb, 2002.

Stanojević, O. (ur.), *Gaj, Institucije*, Beograd, 1982.

Stein, P., *Rimsko pravo i Europa*, Zagreb, 2007.

Stojčević, D., *Rimsko obligaciono pravo*, Beograd, 1960.

Stojčević, D., *Rimsko privatno pravo*, Beograd, 1970.

Zimmerman, R., *The Law of Obligations*, Cape Town, 1992.

ZAKONI

Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22

Zakon o trgovačkim društvima, Narodne novine br. 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15, 40/19, 34/22, 114/22, 18/23

INTERNETSKE STRANICE

Ezop: Basne, http://os-brodarica.skole.hr/upload/os-brodarica/images/static3/1191/attachment/ezop_basne.pdf, 15.03.2023.